

ሄላሃ	ሄ	ሀ	ሐ	ሀ	ሐ	ሀ	ሐ	ሀ	ሐ	
yāmān	y	የ	የ	የ	የ	የ	የ	የ	የ	
dānt	d	ደ	ደ	ደ	ደ	ደ	ደ	ደ	ደ	
gāml	g	ገ	ገ	ገ	ገ	ገ	ገ	ገ	ገ	
tāyt	t	ጠ	ጠ	ጠ	ጠ	ጠ	ጠ	ጠ	ጠ	
pait	p	አ	አ	አ	አ	አ	አ	አ	አ	
፡፡፡፡፡፡	፡	፡	፡	፡	፡	፡	፡	፡	፡	

ከኢትዮጵያውያን ቋንቋዎች አንዱ የሆነው ኦሮሞኛ ቋንቋ መጻፍ ያለበት በግእዝ ፊደል ወይስ በላቲን ፊደል?

Thursday, April 14th, 2016

ልዑሊቃል አካሉ /መምህር/

ሲያትል ዋሽንግተን።

መጋቢት 30/2008

(ከኢትዮጵያዊ ማንነት አንጻር ለውይይት መነሻ እንዲሆን የቀረበ ጽሁፍ)

መግቢያ—

ስሞኑን የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን መጽሐፈ ቅዱሴዋን ወደ ኦሮሞኛ ቋንቋ ተርጉማ አሳትማለች ። መሆን ያለበትና መደረግም የነበረበት ነው። በምርቃቱ መርሐ ግብርም የቀድሞውን ፕሬዝደንት ግርማ ወልደ ጊዮርጊስን ጨምሮ ብዙ እንግዶች ተገኝተው እንደ ነበር ታውቋል ። ይሁን እንጂ ከግርማ ወልደ ጊዮርጊስ በቀር የላቲንን ፊደል በቅዱሴው ላይ መጠቀሟ ትክክል አለመሆኑን ያስታወስ እና ለወደፊትም ቤተ ክርስቲያን እንድታስብበት የጠየቀ የለም ተብሎአል ።

[1] ከ 15 ዓመታት በፊት ኢትዮጵያ ሳለሁ ከአዲስ አበባ ወደ ናዝሬት በምሄድበት ወቅት ደብረዘይት ላይ በላቲን ፊደል የተጻፈውን ማስታወቂያ በሱቆች ላይ ስመለከት ሕዝባችን በታላቅ የማንነት ጥያቄ ውስጥ እንዳለ የኦሮሞኛ ቋንቋ በላቲን ፊደል መጻፍ አለበት ብለው የሚያምኑ ፖለቲከኞች የኦሮሞኛ ተናጋሪዎች ኢትዮጵያውያንን ማንነት ይወክላል ብለው እና በሚገባ አስበውበት ነው ከዚህ የደረሱት? ወይስ ኦሮሞኛ ተናጋሪ ኢትዮጵያውያንን ኢትዮጵያውያን አይደላችሁም ለማለት ፈልገው ነው ? እያልኩ በማሰብ በጣም እገረም ነበር ። እኔም በሀገሬ ላይ በባዕድ ሀገር ውስጥ እንዳለሁ ተሰምቶኝ ነበር ። ምክንያቱም ለኦሮሞኛ ተናጋሪዎች የማንነት መገለጫ ሊሆን የሚችለው የአፍሪካውያን ብቸኛ ፊደል የሆነው የግእዝ ፊደል እንጂ የላቲን ፊደል አለመሆኑን እንኳን አፍሪካዊ ምዕራባዊም ያውቀዋልና ። ይልቁንም በምዕራቡ ዓለም ለትምህርትም ይሁን ለኑሮ ወጥተው የሚኖሩ ሁሉ ለአፍሪካዊ ማንነት ኢትዮጵያዊነት ምን ያክል ከብር እንደ ሆነ ይረዳሉ ብዬ እገምታለሁ። በመሆኑም ሁልጊዜ ይህ ታሪካዊ ርዕስ መወያያ እንዲሆን እና ምሁራንም እንዲነጋገሩበት እመኝ ነበር። አንድ ኢትዮጵያዊ የታሪክ እና የቋንቋ ሊቅ በዚህ ርዕስ ዙሪያ ሳነጋግር « ‘የሰማው ሲሄድ ያልሰማው ሲመጣ’ እንደሚባለው ስለሆነ ነው እንጅ፡ በወቅቱ ብዙ ተተችቷል ግን ሰሚ አልነበረም ፤’ ብለውኛል።

[2] ይሁን እንጅ ሌሎች ብዙ ሀገራዊ ሁኔታዎች ቢኖሩም በዚህ ታሪካዊ ነጥብ ላይም መነጋገር አለብን ብዬ አምናለሁ። አንድ የኦሮሞ ተወላጅ የሆኑ ትልቅ ሰው ስለዚህ ነገር አነጋጫቸው ነበር። እኒህ ትልቅ አባት መነፈሳዊና ዘመናዊ እውቀት ያላቸው ሲሆኑ በኦሮምያ ክልል ለብዙ ጊዜ አገልግለዋል፤ እርሳቸው እንደ ነገሩኝ ከሆነ ይህን ያጠኑትና ያደረጉት «አነግ» የሚባለው ድርጅት ውስጥ ያሉና የእርሱን ዓላማ የሚደግፉ ምሁራን ናቸው። ዓላማቸውም ከኢትዮጵያ የተለየች እና ራሷን የቻለች፤ ከኢትዮጵያ ባህልና

ታሪክ የተለየች የራሷ ፊደል፣ የራሷ ታሪክ ያላት «አሮምያ» የምትባል ሀገር መመሥረት ነው። ለዚህም የተነሳሱትም ይላሉ እኒህ አባት «አማራዎች በምኒልክ ዘመን በድለውናል፣ በእኩልነትም አያዩንም፣ ግእዝን ፊደል ብንጠቀም ፊደል ቀርጸን የሰጠናቸው እኛ ነን እያሉ ይመኩብናል ብለው ነው፤ ከፍተኛ ጥላቻ አለባቸው፤ አብሮ መኖር አይፈልጉም፤ መጀመሪያ የራሳቸው ፊደል ለመቅረጽም አሳብ ነበር፤ ነገር ግን ያ ስላልሆነ የላቲንን ፊደል ለመጠቀም ወሰኑ። ነገሩ ቀስ ብሎ ታስቦበት ሊሻሻል ይገባል። በአሁኑ ሰዓት ሰሜ ያለ አይመስልኝም። ይሁን እንጂ በልበ ሰፊነት ነገሩ ሊጠና ይገባል፤ የአሮም ሕዝብ ጥናታዊ የኢትዮጵያ ሕዝብ ነው፤ የግእዝ ፊደልም የአማራ ሕዝብ ፊደል አይደለም የሁሉም ኢትዮጵያዊ ሕዝብ ፊደል ነው ብለውኛል።»

[3] እኝኸ አባት ስለ አሮምዎች ጥንታዊ ማንነት ሲገልጹ «ኢትዮጵያ የኩሽ እና ሳባ ልጆች በሥጋና በደም ተዋሕደው ለዘመናት የኖሩባት አገር ናት፤ ፊደሉም የኢትዮጵያውያን ሀብት ነው። ይህንን አለመቀበል የአሮምን ሕዝብ በኢትዮጵያዊ ጥንታዊ ማንነቱ ላይ ጥያቄን እንደ ማንሳት የሚቀጠር ነው። የአሮም ሕዝብ ታላቅ ሕዝብ ነው በሥጋና በደም ከሌላው የኢትዮጵያ ሕዝብ ጋር የተሳሰረ አንድ ሕዝብ ነው። በኢትዮጵያ ታሪክና ባህል ላይም የራሱን አስተዋጽኦ እንደሌሎች ብሔር ብሔረሰቦች አድርጓል፤ አወንታዊውም ሆነ አሉታዊው የኢትዮጵያ ታሪክ ታሪኩ ነው። የሀገሩን ክብርና አንድነትም ይወዳል፤ ፊደሏም የሁሉም ኢትዮጵያዊ ሐብትና ንብረት ነውና ፊደሉ ነው » ነበር ያሉት።

[4] ወደ ጥንተ ነገራችን እንመለስና የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ቅዳሴዋን ወደ አሮምኛ መተርጎሟ መልካም ሁኖ ሳለ ፣ ነገር ግን የላቲንን ፊደል አብራ መጠቀሟ ትክክል ነበረ ወይ? የሚለውን የመወያየ ነጥብ ለማንሳት ነው። የተተረጎመው የቅዳሴው መጽሐፍ በግእዝና በአሮምኛ የተዘጋጀ ሲሆን ሦስት ዓምዶች አሉት ። የመጀመሪያው ዓምድ ግእዝ ነው ፤ ሁለተኛው ዓምድ በግእዝ ፊደል በአሮምኛ ቋንቋ ነው ። ሦስተኛው ዓምድ ግን በላቲን ፊደል ነው የተጻፈው ። የእኔ የመነጋገሪያ ነጥብም የተመሠረተው በሦስተኛው አምድ ላይ ነው። ምክንያቱም ለአሮምኛ ተናገሪዎች ቅዳሴው መቅረብ የነበረበት 1 ኛው በግእዝ ፣ 2 ኛው በግእዝ ፊደል በአሮምኛ ቋንቋ ፣ 3 ኛው ደግሞ በአማርኛ ነበር

[5] እንጂ የላቲንን ፊደል እውቅና መስጠት አልነበረበትምና። በእርግጥ በሌላ መልኩ የቤተ ክርስቲያን ተቀዳሚ አላማዋ ክርስቲያኖችን መጠበቅ ስለሆነ በቤተ ክርስቲያን ላይ ልንፈርድ አንችልም። ነገር ግን ታሪካዊ ክንውን ከአሮም ሕዝቦች ኢትዮጵያዊ ማንነትና ከመላው የኢትዮጵያ ሕዝብ ክብር አንጻር ፊደል እያለን የላቲን ፊደል ለምን አስፈለገን? ብለን ልንወያየበት የሚያስችል ትልቅ ምክንያት ነው ብየ አምናለሁ።

ሐተታ ስለ የላቲንን ፊደል ከታሪክ ጸሐፊዎች አንጻር – ከኢትዮጵያውያን ቋንቋዎች አንዱ ለሆነው ለአሮምኛ መጻፊያ የላቲንን ፊደል የግእዝን ፊደል ተከቶ እንዲሰራበት መሆን የለበትም ። ምክንያቱም የአሮም ተወላጅ ምሁራን የአሮም ሕዝብ ቋንቋውም ሆነ ሕዝቡ ኩሻዊ መሆኑን በሰፊው ጽፈዋል ።

[6] እሸቱ ዲባባ «የአሮም ታሪክ» በተሰኘው መጽሐፋቸው ላይ አሮምኛ የራሱ ፊደል ሳይኖረው አይቀርም የሚሉ ምዕራባውያን እንዳሉ ተናገሩ እንጂ የላቲንን ፊደል ፣ ፊደላችን ነው አላሉም።

7] እኒህ ሰው ስለ መሮዌ ሥርወ መንግሥት ስለ ኩሽ ቋንቋ መጻፊያ ፊደል ሲጽፉም «የግብጽ ቋንቋ በሂሮግሊፊክ መጻፍ ቀርቶ በመሮዌ የጽሑፍ ቋንቋ ፊደላት ተተኩ ። ይህ የኩሽ ቋንቋ መጻፊያ ፊደል ሥርዓት ፎኒቲክ ሲሆን የአሮምኛ ቋንቋን በቁቤ ፊደል የመጻፍ ሥርዓት ይመስላል።» በማለት ኢትዮጵያዊ የሆነው የአሮምኛ ቋንቋ ኢትዮጵያዊ ባልሆነ የላቲን ፊደል መጻፉን በንጽጽር አስቀመጡት እንጂ ከግእዝ ፊደል ለአሮምኛ ቋንቋ የላቲን ፊደል ይቀርበዋል ለማለት አልከጀሉም ።

[8] እኒህ ጸሐፊ ይልቁንም የአሮም ሕዝብ አሮምኛ ቋንቋ ከማይናገረው ሕዝብ ጋር በሥጋና በደም እየተሳሰረ በራሱ አፍሪካዊ ማንነት የሚኮራ ሕዝብ መሆኑን ነው በአጽንኦት የገለጡት።

[9] ፕሮፌሰር ጌታቸው ኃይሌም የአሮምን ሕዝብና የቋንቋውንም ፍጹም አፍሪካዊነት አረጋግጠው ጽፈዋል ። [10] አባ ዱላ ገመዳም የአሮም ሕዝብ በ 14 ኛው እና በ 16 ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ከኤጃዊ በመፍለስ የመጣነው ብለው የፋጹትን የታሪክ ጸሐፊያን ከነቀፉ በኋላ «የአሮም ሕዝብ ምስራቃዊ የኩሽ ቋንቋ ተናጋሪ በኢትዮጵያ ለዘመናት ከኖሩ ሌሎች ሕዝቦች ጋር በባህልና በቋንቋ የተሳሰረ የኩሽ ዘር ሕዝብ ነው። በእርግጥ የአሮም ሕዝብ ከእነዚህ የኩሽ ቋንቋ ተናጋሪ ሕዝቦች ተለይቶ የአራሱን ቋንቋና ብሔርተኝነት እንዴት እንደ ተጎናጸፈ ባይታወቅም በደቡብ ኢትዮጵያ... ለዘመናት የኖረ ሕዝብ ነው።»

[11] ብለዋል። የእርሳቸው ጥያቄ የእኔም ጥያቄ ቢሆንም እርሳቸው እንዳሉት እውነተኛው ታሪክ ያ ከሆነ የኩሽ ዘሮች ኢትዮጵያውን ቋንቋቸውን የሚጽፉበት የግእዝ ፊደል ከላቲን ፊደል ይልቅ ለአሮም ሕዝብ ማንነት እና ቋንቋ ይስማማዋል ባይ ነኝ። ኩሽ የኢትዮጵያ ቀዳማዊ ስም ነውና።

[12] አየለ ብክሪ “Ethiopic an An African writing System” በተባለው መጽሐፋቸው ፊደላችን አፍሪካዊነቱን በጥናታቸው አስምረውበታል።

[13] አሮምኛ ተናጋሪውን ሕዝብ በራሱ ፊደል ቋንቋውን ከመጻፍ ይልቅ በላቲን ፊደል እንዲጻፍ ማድረግ የተለየ የፖለቲካና የሃይማኖትን አላማ አንግበው ወደ ሀገራችን ገብተው ለነበሩ ሮማውያንና ጀርመናውያን ውለታ መመለሻ ካልሆነ በቀር ከኢትዮጵያውያን አሮምዎች የማንነት ጥያቄ እና የአሮምኛ ቋንቋ ጋር ዝምድና አለው ብሎ ለማሰብ ያዳግታል ።

ለአሮምኛ ተናጋሪው ሕዝባችንም ከወቅቱ የጥላቻ ፖለቲካ ባሻገር ስለ ነው ትውልድ የማንነት ጥያቄ መልስ እናስብ ከተባለ ፊደሉ ግእዝ እንጂ ላቲን አይደለም፤ በዚህ ጸሐፊ አስተያየት አሮምኛን በግእዝ ፊደል ፈንታ በላቲን ፊደል መጻፍ ቋንቋውን የባዕድ ቋንቋ ፣ ሕዝቡን ባዕድ እንደ ሆነ ለማሳየት፣ ሀገራችንን ከሚጠሉ፣ ለአሮም ሕዝብ ማንነትም ከማያስቡ ሰዎች የተጠነሰሰ ኢትዮጵያዊ

ከብርንና አንድነትን የተጋፋ እርምጃ ነው። የላቲንን ፊደል በመጠቀም መጻፍ «ቁቤ» የሚል ስያሜ ቢሰጠውም የላቲንን ፊደል መልክ አለመጠውም፣ አፍሪካዊ ማንነት ገላጭም አላደረገውም። የእኛ ፊደል አይደለምና።

እውነት ለአርምኛ ተናጋሪ ኢትዮጵያውያን በዓለም መድረክም ሆነ በሀገራቸው የሚያኮራቸው ቋንቋቸውን በግእዝ ፊደል መጻፍ ነው ወይስ በላቲን ? ብሎ የሚጠይቅ ሕሊና በቀላሉ ይህንን ጥያቄ ሊመልሰው ይችላል። እንደ አለመታደል ሆነና አንድ በሚያደርገን ላይ ሳይሆን በምንለያይበት ላይ የተመሠረተ ትምህርት ማስተማርን እንደ ትልቅ ጅብድ የሚቆጥር ትውልድ ስለ ሆነ ምድራችን ያፈራቸው ፤ እውነትንና ምክንያታዊነትን መሠረት ያደረገና ለወደፊት ለትውልድ ከብርና ማንነት ከዚያም አልፎ ለሀገር አንድነት የሚበጁ ሥራዎችን በመሥራት ላይ አይደለም ያለነው ። ይህም አሁኑኑ ካልታሰበበት ለልጆቻችን አንድነትንና በራስ ማንነት ከብር የመኖርን ጸጋ ሳይሆን የልዩነት ዕዳን አውርሰን እንድናልፍ ትልቅ ምክንያት ይሆናል። የግእዝ ቋንቋና ፊደል አስፈላጊነት እና አሁን ያለበት ሁኔታ ፡-

ግእዝ ቋንቋ በኢትዮጵያ ከጥንት ጀምሮ እስከ አጼ ይኩኖ አምላክ ዘመነ- መንግሥት ድረስ የኢትዮጵያ ብሔራዊ ቋንቋ እንደ ነበር ይነገራል ። ከሁለት ሺህ 787 ዓመተ ዓለም ጀምሮ የግእዝ ቋንቋ እንደ ነበር የጻፉትን ጨምሮ ፤ [14] ግእዝ የአዳም መነጋገሪያ ቋንቋ ነው ብለው እስከ ጻፉ የጀርመን ሊቃውንት ድረስ ግእዝና ፊደሉ የሁላችን ታሪካዊ እሴት መሆኑ በብሔራውያን ሊቃውንት ዘንድ ብቻ ሳይሆን በዓለም የቋንቋ ሊቃውንት ዘንድም የታወቀና የተረዳ ነው።[15] ይህን ይዛ የቆየች አገርና ቤተ ክርስቲያንም ያን አክብራ መያዝ ሲገባት መሪዎች በሥልጣን ባልተግባቡ ቍጥር ከትውልዱ ማንነት ጋር የማይሄዱ የባዕዳን ፊደሎችን በአገርኛ ቋንቋ /አርምኛ/ እንዲጻፉ ማድረግ ጉዳት እጂ ጥቅም የለውም ።

ስለ ግእዝ ቋንቋ እና የግእዝ ፊደል ያጠኑት አባ ገብረ ኢየሱስ ኃይሉ ጥናታዊ የኢትዮጵያውያን ፊደል መሆኑን እያሳዩ በኩራት የሀገራችን ቋንቋዎች ሁሉ ሲጻፉበት የኖረ መሆኑን አስረድተዋል ። [16] በአገራችን ጥንታዊ የአክሱም ሀውልት እና ሌሎችም የክርስምድር ጥናቶች ላይ የተገኙ መረጃዎች ስለፊደላችን ጥናታዊነት መስክረዋል።[17] እንደ ምናውቀው የግእዝ ቋንቋ የኢትዮጵያ ታሪክ የተጻፈበት ፣ የቤተ ክርስቲያን መጻሕፍት ከግሪክ ፣ ከዕብራይስጥ ፣ ከዓረብ ፣ ከሱርስት ቋንቋዎች የተተረጎሙበት ጥንታዊ ቋንቋ ነው ። ላቲን እና የላቲን ፊደል የምዕራባውያን ቋንቋና ታሪክ መሠረት እንደ ሆነ ፣ ግእዝ እና የግእዝ ፊደልም የኢትዮጵያውያን ቋንቋ ፣ ታሪክ ፣ ወግ ፣ ልማድ ፣ ሃይማኖት ፣ ጥበብ ፣ ፍልስፍና መሠረት ነው ። ኢትዮጵያን ለማጥናት ፣ የአባቶችን ጥበብ ወደ ልጆች ለማስተላለፍ ግእዝ እጅግ አስፈላጊ ነው ። ግእዝ አሁን በኢትዮጵያ በመጠኑም ቢሆን በአሁኑ ሰዓት አገልግሎት የሚሰጠው በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ብቻ ነው ። በአሁኑ ሰዓት የግእዝ መጻሕፍት ሁሉ ወደ አማርኛ በመተርጎም ላይ በመሆናቸው ፣ የቤተ ክርስቲያኒቱ አገልግሎትም ሕዝቡ ወደሚጠቀሙበት ቋንቋ ወደ አማርኛ አድልቶ ይገኛል ። በአሁኑ ጊዜ የግእዝ አግልግሎት በማሕሌት ፣ ከዜማ ጋር በተያያዙ አገልግሎቶች የተወሰነ ሁኖአል ።

ስለ ግእዝ ፊደል፡- ፊደል የነገር የቃል ምልክት አምሳል ወይም መግለጫ ማስታወቂያ ነው።[18] የግእዝ ፊደልም በመላ ኢትዮጵያ የሚገኙ አማርኛ፣ አርምኛ፣ ትግርኛ፣ ጉራግኛ እና ሌሎችም የሀገራችን ብሔር ብሔረ ሰቦች ቋንቋዎች እየተጻፈበት እስከ ደርግ ዘመን መንግሥት ፍጻሜ ቆይቷል ።[19] ከዚያ በኋላ የአማራን ሕዝብና ቋንቋ አጥብቀው የሚጠሉ ጥቂት ጠባብ ፖለቲከኞች አርምኛ በላቲን ፊደል እንጂ በግእዝ ፊደል መጻፍ የለበትም በማለት በኢትዮጵያውያን ማንነት ላይ የማይገባ ሥራ ሠርተዋል፤ ይልቁንም በአርምኛ ተናገሪዎች ላይ ። በልዩነት ሰባኪዎች ዐይን ሳይሆን በአፍሪካዊና ኢትዮጵያዊ ማንነት ዐይን ራሳቸውን ለሚያዩ ሁሉ ትልቅ ማስተዋል የጎደለው ታሪካዊ ስሕተት ነው። ከንያቱም የግእዝ ፊደል የሁሉም ኢትዮጵያውያን ፊደል ነው እንጂ የአማርኛ ፊደል ብቻ አይደለም። በእነርሱ አባባል አርምኛ ተናጋሪ ኢትዮጵያውያንን ኢትዮጵያውያን አይደላችሁም ፣ ከኢትዮጵያዊነት ይልቅ ላቲንንነት ይቀርባችኋል ማለታቸው ነው ። ይህ ደግሞ ከኢትዮጵያውያን አርምኞች ተፈጥሮም ሆነ የማንነት ታሪክ ጋር አይስማማም። የሚመጣው ትውልድም ይስቅብናል ብዬ አስባለሁ። ከትናንቱ የመደብ ትግል ታሪክ ይልቅ የወደፊቱ የኢትዮጵያውያን አንድነትና እኩልነት ታሪክ በከብር የሚጻፍበትን ስልት እንጅ መቀየስ የሚጠበቀብን ሕዝብን የሚያራርቅና የሚበትን የፈጠራ ታሪክ አይደለም። ባለፉት 25 ዓመታት፣ እንኳን ኢትዮጵያውያንን መላውን አፍሪካ የሚያኮራው ብቸኛው የአፍሪካውያን የግእዝ ፊደል እና የግእዝ ቋንቋ በወቅቱ ባለው አገርና ታሪክን የሚገድል የክፍፍል ፖለቲካ ሂደት ምክንያት ተገቢው ትኩረት ተነፍጎታል ። አንዲያውም የነጻነት ቤቱን ፣ ተወልዶ ያደገበት ሀገሩን ኢትዮጵያንም እንዲለቅ የላቲኖች ፊደል ቅኝ ገዥ ሁኖ ገብቶበታል ። በገዛ-ምድሩ ላይ ነጻነቱን ፣ ታላቅነቱን ፣ መብቱን ተገዢ ይገኛል ። ከላይ እንተመለከትነው በግእዝ ፊደል በኢትዮጵያ የሚገኙ ብሔር ብሔረ ሰቦች ቋንቋዎችን ሁሉ መጻፍ እንደሚቻል እሙን ነው ። ከዚያም አልፎ ለእናቱ ለአፍሪካ ክፍለ ዓለምም አንድ እንደ ሆነ ይታወቃል ። እንኳን ኢትዮጵያውያንን ፣ የላቲንን ፊደል እንደ ጣሊያን ወታደር መርዝ አስታጥቀው ወደ ኢትዮጵያ የላኩት ባዕዳንም አሳምረው የግእዝን ቋንቋ ሙሉነትና ታላቅ ዋጋ ያውቃሉ ።

ግእዝና የግእዝንም ፊደል እኛ እናውቅልሃለን ፤ በሕዝቦችህ በደረሰብህ መገፋትም እናስታምምሃለን ብለው በቤታቸው (በአውሮፓ) አስተኝተው ሞቱንም ሽረቱንም እየተከታተሉት ነው ። ይህም ማለት በጉልበት እየቀሙ የወሰዱአቸው የግእዝ መጻሕፍት በብዛት በእጃቸው ይገኛሉ ፣ በልዩ ልዩ ትምህርት ቤቶችም የግእዝን ቋንቋ ያስተምራሉ ። ይህም የግእዝን ማንነት ብቻ ሳይሆን የኢትዮጵያውያንን ከብርና ጥበብ እንዲረዱ ማገዝ የታወቀ ነው ። ታዲያ ያን እያወቁ ለምን በአርምኛ ክልል የግእዝ መልክ እንዲጠፋ መከራበት ? የእኛዎቹስ እንዴት ምክራቸውን ስሙአቸው ? እውነት ከኢትዮጵያዊው የግእዝ ፊደል ይልቅ የላቲን ፊደል ይቀርባቸዋልን ? ማንነታቸውንስ ይገልጣልን ?

የሚያሳዝነው የአፍሪካ ማንነት መገለጫ የሆኑትን ታሪኮች ፣ ቋንቋዎች ፣ ፊደሎች ሁሉ እንዳጠፉ በታሪክ የሚታወቁት እና የላቲንን

ፊደል በግእዝ ፊደል ለመተካት የመከሩት ባዕዳን አማካሪዎች አይደሉም ። የሚያስገርሙት በቀደመው የባርነት ዘመን (በባሪያ አሳዳሪው ሥርዓት ዘመን) የተሠራውን ስህተት የሚደግሙ ሰዎች መኖራቸው ነው፤ በዚያ ጊዜ አፍሪካዊያን አባቶቻችን፣ አፍሪካውያን ወንድሞቻቸውና እግቶቻቸውን ፥ ከባርያ ፈንጋዮች ተዋግተው በማትረፍ ፈንታ ፥ ተባባሪዎች በመሆናቸው ፥ በታሪክም በትውልድም ላይ የፊት ጎፍረት የሆነ በደል ሠርተው እንዳለፉ ፣ አሁንም በሀገራችን የግእዝን ፊደል ፥ በላቲን ተክተው ፥ ለመጠቀም የተስማሙ ኢትዮጵያውያን በኢትዮጵያዊ ማንነት ላይ ተመሳሳይ ሥራ እየሰሩ ናቸው ። የግእዝን ፊደል ለቅኝ ገዢዎች ለላቲን ፊደል ማንበርከክ ፤ ጣሊያንን ተዋግተው አፍሪካን ያኮሩትን አባቶች ከብርና ታሪክ ዝቅ ያደርገዋል።

የአፍሪካውያን ሁሉ የነጻነት እና የማንነት መገለጫ፣ ልጆቻቸው የኛ የሚሉትን እና መለያ ምልክታቸው የሆነውን የግእዝ ፊደል ቦታ ፥ ለላቲን ፊደል መስጠት አስነዋሪ ታሪክ ነው ። አሁን ቅኝ ገዢዎች በተወገዱበት ፣ የባሪያ አሳዳሪው ሥርዓትም በተንኮታኮተበት ዘመን ፣ አፍሪካዊው ግእዝ በላቲን ፊደል ሀገሩን ለምን ይቀማል ? ለምንስ ሌሎች ነጻነቱን በሀገሩ ላይ ገፈውና ማርከው ፥ በላዩ ላይ ሌላ የላቲን ፊደል ሾሙበት? የኢትዮጵያውያንን የክብር ፊደል ፥ የአፍሪካንን ምልክት ማነው በሀገሩ ላይ በላቲን ሰንሰለት እጅ እግሩን ያሰረው ? ብሎ ማሰብ ያገባል ባይ ነኝ። ስለዚህ ኢትዮጵያውያን ሁሉ «የሰው ወርቅ አያደምቅ» እንዲሉ የራሳቸውን ፊደል በኩራት ሊጠቀሙ እንጂ ሊያፍሩበት አይገባም ። የሚታወቁት በጥንታዊ ግእዝ ፊደላቸውና ቋንቋቸው ስለ ሆነ የግእዝን ቋንቋ እና ፊደል ማወቅና ማሳወቅ ፥ ወደ ትውልድም ማስተላለፍ ፥ የሁሉም ኢትዮጵያውያን ኃላፊነት ነው ። የግእዝን ፊደል እና ቋንቋ ወደ ትውልድ ማስተላለፍ ማለት ታሪክን ፥ ክብርን ፥ ማንነትን ፥ ሃይማኖትን ፥ ጥበብን ፥ አብነትን ለትውልድ ማቆየትና ራስንም ማወቅ ነው ። ለኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያንም በግእዝ ፊደል ከኢትዮጵያ ብሔረ ሰቦች ቋንቋዎች የአፍሪካውያን ሁሉ ቋንቋ መጻፊያና ማንበቢያ እንዲሆን ኃላፊነት ያለው ሥራ እንዲሠራ መትጋት ሲገባት የሀገርን ክብር ፣ የማንነት መገለጫ የሆነውን ፊደል በባዕዳን ፊደል በመተካት መጠቀምን ተቀብሎ መሄድ ይገባታል ወይስ አይገባትም የሚል ጥያቄ የሚያስነሳ ነጥብ ይመስለኛል። [20] ልጆቻችን በታሪክ ይታዘቡናል። እኛም ከኢትዮጵያ አንድነት አልፎ ለአፍሪካ አንድነት ያሚያስቡ ልጆችን ለማፍራት የምትችል ሀገር እንድትኖረን ብናልም የሀገራችን ታሪክ የሚፈቅድልን ይመስለኛል። የአፍሪካ አንድነት ድርጅት ያለምክንያት አዲስ አበባ ላይ አልቆመምና።

የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ፊደል ቀርጻ ለትውልድ እንዳላስረከበች ዛሬ ግን በተቀራረው ፊደሏን በምድሯ ላይ የሚደመስስ ሥራ ለሚሰሩት እውቅና የሰጠች አስመስሏታል። በእርግጥ ቤተ ክርስቲያን ብቻዋን ምንም ማድረግ ባትችልም ቤተ ክርስቲያን ቤተ መንግሥቱም ለሕዝብ መግባባትና አንድነት ምልክት የሆነውን የግእዝ ፊደል ቢጠብቁት ኖሮ ያስመሰግናቸው ነበር ። ወደ አሮምኛ የተተረጎመው የመጽሐፈ ቅዱስ ሥራ ላይም ብሔራዊ ቋንቋ የሆነው አማርኛ ሊኖረው ይገባ ነበር። ምክንያቱም በቤተ ክርስቲያን አገልግሎት ከተግባራዊነቱም አንጻር ሲታይ በአሮምያ ክልል የሚያገለግሉት ካህናት ከወሎ፣ ከሸዋ፣ ከጎጃም፣ ከትግራይ፣ ከጎንደር ሂደው ነው የሚያገለግሉት ፤ የጋራ መግባቢያ ቋንቋ የሆነው አማርኛ አለመጠቃለሉ ራሱን የቻለ ተጽዕኖ በአገልግሎታቸው ላይ ያሳድራል ፤ ይህም አብሮ መታሰብ ነበረበት ። እንደ ፖለቲካው ቤተ ክርስቲያንም ሁሉን በየክልሉ የሚል መመሪያ ለማውጣት አስባለች ወይ እንዳያሰኝ ?

አገርም ቤተ ክርስቲያንም አንድ የሚሆኑበትን ሥራ መሥራት እንጂ የአንድነት ሰንሰለቶችን በተገኘው አጋጣሚ ሁሉ መቆራረጥ በትውልድም በታሪክም ማስወቀሱ አይቀርምና። ያሁኑን ጥላቻ የተሰበከለትን ትውልድ ብቻ ሳይሆን ፥ ነገ አብሮ ለመኖር የሚፈልገውን ትውልድ እያሰቡ መሥራት ለቤተ መንግሥቱም ለቤተ ክርስቲያንም ይገባል ባይ ነኝ ።

በኢትዮጵያ ቋንቋዎች ላይ ጥናት ያደረጉ ምሁራን በዚህ ዙሪያ በሰፊው ቢጽፉና ለትውልድ መረጃ ቢሰጡ መልካም ነው እላለሁ ። ግእዝ የሁሉም ኢትዮጵያውያን ሀብት ነውና ። ስለዚህ ሁላችንም በዚህ ርእሰ ላይ ልንወያይ ይገባል ። ይቆየን ።

ልዑሊቃል አካሉ /መምህር/ ሲያትል ዋሽንግተን።

Mhleulekal@gmail.com

አባሪ— ግጥም ስለ ግእዝ ፊደል፤

ብርሃንና ሰላም የወሬ ማሲንቆ ፥

የፊደልን አውታር ብዛቱን ጠይቆ ፥

የተገባ ምላሽ የሚሰጠው ቢያጣ ፥

ፊደል እናሳንስ ማለት ስላመጣ ፥

የተማሪ ቤቱን ከማስፋት በቀር ፥

ሌላ ምክር አያሻም የፊደል ነገር ።

በዚያው ሥራ መሥራት ቀኙ እያለልን ፥

ለምን እንሄዳለን ግራ ግራውን ።

ምክርስ የሚያስፈልግ በሙሉው ፊደል ፥

የትምህርቱን መጽሐፍ ማውጣት በየክፍል ፤

ለተማሪ ቤቱ ደረጃ መሥራት ፤

በፊደሉ ቍጥር ካንድ እስከ ሰባት ፤

የትምርቱንም ሕግ ማደስ መለወጥ ፥

ከፊደል ዝምሮ ትምርቱ እንዲሰጥ ፤
 የቋንቋውን ቅንጣት ቃልና ንባብ ፤
 በፊደሉ ተራ መልቀም መስብስብ ፤
 የፊደሉ ተራ ሥሩ መነሻው ፤
 መቼ እንደ ቅኔያችን ጫፉ መድረሻው ።
 አዲስ መንገድ ይውጣ ባዲሱ ንጉሥ ፤
 ሰው ከደረሰበት ቶሎ እንድንደርስ ፤
 ዙሪያ ጥምጥም ኹኖ የዱሮው መንገድ ፤
 ዕውቀት አጥሮብናል በርሱ እንዳንሄድ ።
 ከፊደል ላይ ዘሎ በሐዲስ ላይ ፊጥ ፤
 ጥርስ ሳያወጡ ዳቦ እንደ መግመጥ ።
 ቃል ትምርቱም ይሁን ሰዋሰው ርባታ ፤
 በመልካ መልኩና በውዳሴው ፈንታ ።
 ቋንቋውን ሳያውቁ መጮኽ መለፍለፍ ፤
 ገደል ያስመስላል ወይም ፎኖግራፍ ።
 ልጅነት የያዘው ምላሳችን መንካ ፤
 ከቋንቋችን በፊት ሌላ ቋንቋ አይንካ ።
 ግእዝ ካማርኛ አስተባብሮ ሲያውቅ ፤
 ከውጭ አገር ቋንቋ ያን ጊዜ ይንጠቅ ፤
 ትምርቱንም ይንዳው እንደ ምርኮ ከብት ፤
 ባማርኛው መንገድ በግእዝ ስልት ፤
 የጥበቡን መጽሐፍ ሥራ መሥሪያውን ፤
 አንበቦ ተርጉሞ ቶሎ እንዲያሰማን ።

ምንጭ፡ እም ኪዳነ ወልድ ክፍሌ ወልደ አባ ተክሌ፡ መዝገበ ፊደል (1957 ዓ ም አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ (ገጽ 31)

[1] የማኅበረ ቅዱሳን ድረ ገጽ <http://eotcmk.org/site/-mainmenu-18/2092-2016-03-23-13-59-32> ።

እና አባ ሰላማ ብሎማ ላይ http://www.abaselama.org/2016/03/blog-post_21.html ይመልከቱ ።

[2] ቃለ መጠይቅ ስማቸው ካልተጠቀሰ የቋንቋ እና የታሪክ ፕሮፌሰር ጋር 05/20/16

[3] ቃለ መጠይቅ በስም እንዲጠቀሱ ፈቃደኛ ካልሆኑ አባት ጋር 6/6/16

[4] ዝኒ ከማሁ

[5] አማርኛ የፌደራል/ ብሔራዊ ቋንቋ መሆኑ ከታመነበት እና በክልሉ የሚያገለግሉ ካህናትንም አገልግሎት ከግምት ውስጥ በማስገባት

[6] የኢትዮጵያዊነት ታሪካዊ መሠረቶችና መሣሪያዎች በዶ/ር ላጲሶ ጌ ድሌቦ 1999 ገጽ 5-18 ።

[7] የኦሮሞ ታሪክ እሸቱ ኢረና ዲባባ ገጽ 97-99 ።

[8] ዝኒ ከማሁ ገጽ 13

[9] ዝኒ ከማሁ ገጽ 13

[10] የአባ ባሕርይ ድርሰቶች ኦሮሞዎችን ከሚመለከቱ ሌሎች ሰነዶች ጋር 1995 ገጽ 100-103

[11] የኦሮሞ ሕዝብ ትግል ከየት ወደየት? አባ ዱላ ገመዳ 1996 ገጽ 1-3

[12] ዝኒ ከማሁ ኪዳነ ወልድ ክፍሌ ገጽ 13

[13] Ayele Bekerie Ethiopic An African Writtings System its History and principles 1997 peg 141-148

[14] መርሐ ልቡና ከሊቀ ጠበብት አክሊለ ብርሃን ወልደ ቂርቆስ 1945 ገጽ 2

[15] ኪዳነ ወልድ ክፍሌ መጽሐፈ ሰዋስው ወግስ ወመዝገበ ቃላት ሐዲስ ገጽ 10

[16] ስለ ግእዝ ቋንቋ ታሪክ ነሐሴ 1936 ዓ/ም ከአባ ገብረ ኢየሱስ ኃይሉ በቤተ መጻሕፍት ወመዘክር የተነገረ መዘክር

[17] ኪዳነ ወልድ ክፍሌ መጽሐፈ ሰዋስው ወግስ ወመዝገበ ቃላት ሐዲስ ገጽ 28-29

[18] ኪዳነ ወልድ ክፍሌ መዝገበ ፊደል ገጽ 3

[19] የኦሮሞ ሕዝብ ትግል ከየት ወደየት? አባ ዱላ ገመዳ 1996 ግጽ 158

[20] ከዚህ ላይ ግልጽ መሆን የሚገባው ነገር ቤተ ክርስቲያን ወደ ሌሎች ብሔር ብሔረሰቦች ቋንቋ መጻሕፍቷን መተርጎሟ ላይ ሳይሆን ጥያቄው ፣ መጽሐፍቷ መተርጎም ያለባቸው በግእዝ ፊደል መጻፊያነት መሆን ይገባዋል ነው። ምነው የግእዝን ፊደልስ ተጠቅማ ትርጉማ የለምን ቢሉ የላቲንን ፊደል መጠቀም አልነበረባትም ለማለት ነው። በእርግጥ የቤተ ክርስቲያን ተቀዳሚ አላማዋ የግእዝን ፊደል ከመጠበቅ ያለፈ «ሐዋርያዊ ተልእኮ» መሆኑን ይህ ጸሐፊ ይረዳል፤ ነገር ግን ለሀገር ክብርና አንድነት በሚጠቅሙ ነገሮች ላይ ምዕራባውያን ሚስዮኖች ከሚያሳድሩት ተጽእኖ የተሻለ አወንታዊ ተጽእኖ ልታሳድር ትችላለች በማለት ነው።